

نمودهای پوپولیسم در سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ

صلحیه زورافکن^۱، آرش مشفق^{۲*}، حسین داداشی^۳

^۱ دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بناب، دانشگاه آزاد اسلامی، بناب، ایران.

^{۲*} دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بناب، دانشگاه آزاد اسلامی، بناب، ایران.

^۳ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بناب، دانشگاه آزاد اسلامی، بناب، ایران.

نویسنده مسئول: Email: Moshfeghi.arash@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵ / تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۰

چکیده

انقلاب مشروطیت ایران تحول عظیمی را در ادبیات فارسی ایجاد نمود و باعث روی آوردن شاعران و نویسندگان این دوره به مفاهیم و مضامینی غیر از آن چه که در قدیم بوده است؛ گردید. دوره مشروطه، دوره بیداری ایرانیان بود. مردم ایران در دوره مشروطه کم‌کم با دنیای غرب آشنا شدند. نتیجه این بیداری نگاه تازه به جهان و جامعه خود بود. چند دهه قبل از انقلاب مشروطه یعنی در دهه ۱۸۷۰ جنبش اجتماعی پوپولیسم در میان روشن‌فکران روسیه پدید آمد و کم‌کم اندیشه‌های این جنبش به نقاط دیگر جهان منتشر شد. پوپولیسم روشی سیاسی است که از حقوق مردم عامه در برابر گروه نخبه یا روشن‌فکر طرفداری نشان می‌دهد. ادیبان و اندیشمندان جهان از اندیشه‌های این جنبش در آثارشان بهره برده‌اند. شاعران و نویسندگان عصر مشروطه نیز، تحت تأثیر ادبای جهان، و با مشاهده اوضاع نابسامان کشور، از آموزه‌های پوپولیسم استفاده کردند و سعی بر آگاهی مردم داشته و برای بهبود اوضاع جامعه تلاش می‌کردند. زین‌العابدین مراغه‌ای از جمله نویسندگانی بود که با نگارش سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ تعصب خود را نسبت به ایران نشان داد و در بیداری جامعه گام مؤثری برداشت. در این جستار به روش توصیفی - تحلیلی جنبه‌های گوناگون تفکرات پوپولیستی در سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج تحقیق بیانگر آن است که نویسنده اهداف پوپولیسم را به صورت مثبت و تأثیرگذار در جهت رفع مشکلات مردم و رسیدن به عدالت اجتماعی به کار برده است.

کلیدواژه: پوپولیسم، ادبیات پوپولیستی، مشروطه، زین‌العابدین مراغه‌ای، سیاحت‌نامه.

۱- مقدمه

عوام‌گرایی یا پوپولیسم آموزه و روشی سیاسی است که از حقوق و علایق مردم عامه در برابر گروه نخبه طرفداری می‌کند. در واقع پوپولیسم یک جریان سیاسی است که به باورهای مردم در تصمیمات مهم سیاسی اهمیت تعیین‌کننده‌ای می‌دهد. این جنبش «ولین بار به‌عنوان یک جنبش اجتماعی در دهه ۱۸۷۰ در بین روشن‌فکران روسیه موسوم به (دوستان مردم) پدید آمد که برای به دست آوردن دو هدف سیاسی بارز، یعنی آزادی برای توده مردم و گسترش مالکیت خصوصی بر روی زمین مبارزه می‌کرد» (رحیق اغصان، ۱۳۸۴: ۳۰۵) که هدف اصلی‌شان واداشتن دهقانان بر ضد رژیم تزاری بود. هم‌زمان با این جنبش، جنبش پوپولیستی دیگری در غرب آمریکا شکل گرفت که مردم در رأس اندیشه و آرمان‌های پوپولیست قرار داشتند. «اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی که «مردم‌باورانه» شناخته می‌شدند، در هر جا شکل خاصی داشت. این صفت در آمریکا نخست برای «حزب مردم‌باور» به کار برده شد که سال ۱۸۹۱م برای دفاع از منافع کشاورزان تشکیل شد» (آشوری، ۱۳۷۳: ۳۰۰). کم‌کم اندیشه‌های پوپولیستی به نقاط دیگر جهان منتشر شد. گرایش عده‌ای از نویسندگان و شاعران به آرمان‌های پوپولیست‌ها، راه را برای ورود به ادبیات هموار کرد.

۲- بیان مسأله

ادبیات همواره عرصه‌ای برای بازتاب تحولات گوناگون در جوامع بشری بوده است. این امر باعث ورود بسیاری از مؤلفه‌های علوم اجتماعی و علوم سیاسی در ادبیات شد. انقلاب مشروطیت (۱) تحول عظیمی در ادبیات فارسی ایجاد نمود و باعث روی آوردن شاعران و نویسندگان این دوره به مفاهیم و مضامینی غیر از آنچه که در قدیم بوده است؛ گردید. گرایش عده‌ای از نویسندگان و شاعران به آرمان‌های پوپولیست‌ها، راه را برای ورود به ادبیات هموار کرد. نویسندگان

و شاعران بسیاری با تکیه بر نظریه پوپولیسم به بیان دردهای مردم و اندیشه‌های پوپولیستی در آثارشان پرداختند. به گفته میرصادقی، «ادبیات فرودستان یا پوپولیسم را گروهی از نویسندگان فرانسوی پایه‌گذاری کردند. این گروه از نویسنده‌ها ادبیاتی به‌وجود آوردند که زندگی مردم طبقه متوسط و طبقه پایین اجتماع را توصیف می‌کند. آثار این نویسنده‌ها، به شخصیت‌های طبقه فرودست و پایین جامعه پرداخت که زندگی به شیوه‌ای واقع‌گرایانه و گاه ناتورالیستی تصویر می‌شد» (میرصادقی، ۱۳۸۲: ۳۳۹).

کتاب سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ به‌جهت پرداختن به مسائل سیاسی روزگار خود بسیار حائز اهمیت است. این کتاب آئینه تمام‌نمای اوضاع ایران در اواخر قرن سیزدهم است که با قلمی تند و بی‌پروا تحریر شده است. «سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ صرفاً به منظور مخالفت و انتقاد با حکومت استبدادی قاجار و بی‌نظمی‌هایی که در آن دوران حکم‌فرما بود؛ نوشته شد» (کشاوری، ۱۳۷۱: ۱۲۷). مسأله‌ای که وجود دارد، نحوه پرداختن نویسنده به این مقوله است. بنابراین در این مقاله سعی شده است چگونگی بازتاب اندیشه‌های پوپولیسم در سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ مورد مطالعه قرار گیرد و سهم این اثر در بیداری مردم بررسی شود.

۳- سوالات تحقیق

__ مؤلفه‌های پوپولیسم چگونه و تا چه اندازه در رمان سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ بازتاب یافته است؟
__ هدف زین‌العابدین مراغه‌ای از به‌کارگیری اندیشه‌های پوپولیسم در اثرش چه بوده است؟

۴- فرضیه‌های تحقیق

__ در سراسر رمان، نویسنده پیوسته در حین داستان، گریزی به آموزه‌های پوپولیسم زده است.
__ زین‌العابدین مراغه‌ای نگران اوضاع و احوال کشور و مردمش است و از پوپولیسم و اندیشه‌های آن برای بهبود اوضاع جامعه بهره برده است. بنابراین هدف از این پژوهش، آشنا نمودن هرچه بیشتر دوست‌داران ادبیات و نثر مشروطه با دیدگاه‌ها و اندیشه‌های پوپولیستی زین‌العابدین مراغه‌ای است. هم‌چنین استعداد و نبوغ ادبی نویسنده در به‌کارگیری پوپولیسم در جهت آگاهی و بیداری مردم جامعه خود به عنوان سلاخی مؤثر و تأثیرگذار نشان داده شود.

۵- پیشینه پژوهش

تحقیقات اندکی پیرامون زین‌العابدین مراغه‌ای و سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ انجام شده است از جمله:
- در سال ۱۳۹۸، فائزه سلامی سیاحت‌نامه را از منظر جامعه‌شناسی فرهنگی بررسی کرده و این‌چنین نتیجه گرفته که زین‌العابدین مراغه‌ای جامعه آسیب‌دیده دوره قاجار را به‌صورت برجسته به تصویر کشیده است. وی این رمان را آئینه تمام‌نمای آشفته‌گی‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی عصر قاجار می‌داند.
- عصمت خوئینی در سال ۱۳۹۰، اندیشه و زبان سیاحت‌نامه را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که تغییر مخاطبان و دگرگون شدن اهداف نویسندگی می‌تواند از عوامل مهم و مؤثر در تغییر سبک آثار ادبی هر دوره به‌شمار آید. وی عامل مهم در ایجاد این تحول را، ورود اندیشه‌های جدید سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به حوزه تفکرات نویسندگان ایرانی می‌داند.
- محسن خلیلی نیز در سال ۱۳۹۷، در مقاله خود نشانگان فروپاشی دودمان قاجار را از منظر سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ بررسی کرده است. وی شاخص‌های زوال این سلسله را برشمرده و بیان می‌دارد که نظام‌های سیاسی برآمده از خصائل جمعی، یک نظام اجتماعی هستند و این اجتماع است که فرو می‌پاشد، چه از منظر اخلاقی و چه از منظر خصلت‌های کارکردی.
- در سال ۱۳۹۲، ملیکا آلیک طی مقاله‌ای زبان نوشتاری این رمان را بررسی کرده و اظهار می‌دارد که بیان مراغه‌ای ممتاز است. وی را آغازگر ساده‌نویسی و متن انتقادی می‌داند.
- سهیلا ناظمی با بررسی دیدگاه‌های سیاسی مراغه‌ای در سال ۱۳۹۱، اثر وی را مؤثر در بیداری جامعه می‌داند و وطن‌پرستی او را می‌ستاید. همان‌طور که مشاهده شد تحقیقاتی درباره اندیشه و زبان سیاحت‌نامه زین‌العابدین مراغه‌ای تقریر یافته است، اما درباره بازتاب اندیشه‌های پوپولیستی در این اثر تحقیقی نگارش نیافته است و جای خالی این تحقیق در حوزه ادبیات احساس می‌شود.

۶- بحث و بررسی

۶-۱- تعریف پوپولیسم

پوپولیسم نوعی فلسفه سیاسی است که خیلی از مکاتب سیاسی، تعریفی از آن برای خود دارند. داریوش آشوری برای این واژه معادل «مردم باوری» را پیشنهاد کرده است و در کتاب *دانشنامه سیاسی می‌نویسد*: «مردم‌باوری خواست "مردم" را عین حق و اخلاق می‌داند و این خواست را برتر از همه سنجه‌ها و سازوکارها (مکانیسم‌ها)ی اجتماعی می‌شناسد» (آشوری، ۱۳۸۳: ۱۸۶).

یل تاگارت پوپولیسم را این‌گونه تعریف می‌کند: «پوپولیسم جنبشی است سیاسی و متکی به توده‌های آماده عمل که هنوز به صورت مستقل سازماندهی نشده‌اند. رهبری آن با نخبگانی است که از اقشار متوسط و بالای جامعه هستند که رابطه‌ای کارزماتیک و شخصی میان رهبر و مردم آن‌ها را به هم پیوند می‌دهد» (تاگارت، ۱۳۸۵: ۲۶).

پوپولیسم معمولاً قشری را مخاطب قرار می‌دهد که زیر بار مشکلات جامعه بیشترین زیان را دیده‌اند. این گروه معمولاً یا درآمد کمی دارند، یا امکان تحصیل ندارند و بی‌سواد هستند. اگر بخواهیم به‌طور خلاصه بگوییم، یک سیاست‌مدار پوپولیست از کمبودها و خلأهای این قشر جامعه بال و پر می‌گیرد و مردم نیز، با این خیال باطل که او نجات‌دهنده زندگی سختشان است، از او حمایت می‌کنند.

یکی از نشانه‌های مهم زمانه کنونی در قرن بیست‌ویکم، افزایش پوپولیسم در ابعاد مختلف است. در یک نگاه کلی می‌توان پوپولیسم را به دو نوع راست و چپ، تقسیم کرد. در چند دهه اخیر، پوپولیسم به عنوان برجستگی با دلایل و صورت‌های مختلف سیاسی مطرح شده است، به‌همین جهت شاهد بروز اشکال گوناگونی از آن در سراسر جهان هستیم.

پوپولیسم «حتی در ادبیات هم جریانی مکتب‌وار را ایجاد کرد که آن را گروهی از نویسندگان فرانسوی پایه‌گذاری کردند» (میرصادقی، ۱۳۸۲: ۳۳۹). این مکتب بر پایه مردم و با اتکا به آن‌ها بنا شده است. این امر به صورت یک مکتب ادبی کاملاً مستقل به نام مکتب ادبی پوپولیسم در ادبیات مطرح شده است. پوپولیسم ادبی موضوع و مکتبی است که به طبقات مردم وابسته است به جز طبقه حاکم. پس ادبیات آن در درجه اول، هنر طبقات ستم‌دیده، کارگران و کشاورزان است. و به شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم بستگی دارد.

۶-۲- مصداق‌های پوپولیسم

هر جنبشی دارای دیدگاه و نگرش‌هایی است که آن را از جنبش‌های دیگر متمایز می‌کند. جنبش پوپولیسم نیز ویژگی‌هایی دارد. برخی از این مؤلفه‌ها در *سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ* نمود یافته است. در ادامه این مصداق‌ها و نحوه بازتاب آنها در این اثر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۶-۲-۱- سیاست و مملکت‌داری

مسائل سیاسی و مبارزه با سیاست‌های غلط، یکی از اهداف بزرگ پوپولیست‌ها است. «پوپولیسم نه نوع ویژه یک امر سیاسی بلکه ناب‌ترین شکل یک امر سیاسی است» (لاکلاو، ۱۳۸۸: ۶۴). درباره سیاست و مملکت‌داری، از لابه‌لای کلام مراغه‌ای می‌توان دریافت که او به موروثی بودن سلطنت و باورهای کهن گذشته معتقد است. «و نژاد و خون را از مؤلفه‌های سلطنت می‌داند و تنها، به توانایی‌های شخص به‌عنوان عاملی برای اخذ سلطنت اعتقاد ندارد» (خوئینی، ۱۳۹۰: ۱۴۴). پوپولیست‌ها خواستار صمیمیت بین مردم و شاه یا رهبرشان هستند. مراغه‌ای نیز معتقد است رابطه شاه و مردم باید هم‌چون پدر و فرزند باشد: «رعیت بی‌سلطان و سلطان بی‌رعیت نمی‌شود. باید رعیت پادشاه را پدر مهربان و پادشاه رعیت را اولاد گرامی خود شمارد تا هر دو نیک‌بخت شوند» (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۱۴۳).

پوپولیست‌ها روی قانون توجه ویژه‌ای دارند لذا مهم‌ترین مسأله‌ای که در امر سیاست فکر نویسنده را به خود مشغول داشته است؛ مسأله ضرورت وجود قانون مدون در کشور و تساوی همه ملت، از پادشاه تا گدا، در برابر آن است. زین‌العابدین قانون را چنین تعریف می‌کند:

«شرح حال قانون بسی مفصل است. اما مختصرش دانستن وظایف و حقوق آن است... اول حق متعلق به خود وطن... دوم متعلق به ابنای وطن... سوم حق متعلق به هیئت عمومی وطن... چهارم حق متعلق به اداره امور وطن است» (همان، ۱۱۳).

پوپولیست‌ها برای ادعاها و نظرات خود دلایل مختلفی دارند که توجیهی برای ادعایشان است. مراغه‌ای که وجود قانون در جامعه را امری لازم می‌داند؛ وی دلیل لزوم وجود قانون را این‌گونه شرح می‌دهد:

گیرم که حاکم خوب است دو روز دیگر می‌رود و نیکی خود را به‌همراه می‌برد و فردای آن، یکی دیگر به‌جای او می‌رسد که پناه بر خدا، باید در دست حکام نو، خواه قانون، خواه کتاب‌چه، خواه دستورالعمل، خواه تعلیمات باشد که با مردم از روی مواد مندرجه آن در کارهای متعلق به جنحه و جنایت و حقوق رفتار نماید تا کارها به‌تدریج اصلاح شود و ناملازمات از میان برخیزد (همان، ۲۰۹). بنابراین به عقیده پوپولیسم، نبود قانون مدون در هر کشوری باعث بی‌نظمی در اوضاع مملکت و رفتار سلیقه‌ای و نابرابر حکام با مردم و فساد در دستگاه‌های حکومتی می‌گردد، و حتی موجب می‌شود که ملت‌ها و دولت‌های دیگر نیز به حق آن ملت تجاوز کنند.

۶-۲-۲- ستایش پیشوا

در جنبش پوپولیسم پیشوا فردی مقدس است که اطاعت بی‌چون و چرا از وی امری لازم است. «رهبر نه نماینده افراد بلکه تصمیم‌گیرنده و تشخیص‌دهنده خیر عام از جانب توده مردم و در همه زمینه‌هاست» (درویشی و مؤمنی، ۱۳۹۹: ۷۸). این مقام می‌تواند پادشاه یا رهبر یک جامعه باشد. زین‌العابدین مراغه‌ای این مقام و جایگاه را مختص پادشاه می‌داند. به عقیده مراغه‌ای باید میان شاه و مردم رابطه‌ای صمیمانه وجود داشته باشد: در میان رعیت و شخص سلطان محبت و اتحادی حاصل می‌آید. پادشاه رعیت را اولاد عزیز و رعیت پادشاه را به مثابه پدر مهربان و گرامی‌تر از جان شیرین خودشان می‌دارند (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۲۱۰).

خطیر جلوه دادن جایگاه پیشوا در جوامع پوپولیستی، مقدمه‌ای اصلی برای تقدس شخصیت‌هایی است که به عنوان پیشوا و رهبر یک جامعه شناخته می‌شوند. زین‌العابدین برای این منظور، نه تنها جایگاه شاه را مقدس می‌داند؛ بلکه حتی تصویر و چهره شاه را نیز در مقام احترام می‌داند و می‌گوید: «صورت پادشاه را در عدلیه، مجلس شورا و مجالس و محاکمات باید به مقام توقیر و احترام گذاشت» (همان، ۲۱۱). پوپولیست‌ها هر جا که لازم بدانند زبان به شکوه و انتقاد می‌گشایند و تمام سعی خود را می‌کنند تا نظر خود را به کرسی بنشانند. مراغه‌ای نیز برای اهمیت دادن به مقام شاه و تقدیس چهره و تصویر وی پیشنهاداتی دارد و مردمی را که مقام شاه را بی‌ارزش می‌کنند، نکوهش می‌کند: باید ما مثالی همایون متبوع معظم خودمان را به جواهرات گران‌بها آراسته، صدر مجالس خودمان را بدان هیکل مقدس آرایش افزایش دهیم نه اینکه در روی اسباب قهوه‌خوری، قلیان، چای و امثال آن‌ها کشیده در طاقچه‌های قهوه‌خانه‌ها، روی آتش‌ها، زیر دست و پای مردم بی‌تمیز بیفکنیم (همان).

۶-۲-۳- توده‌گرایی و ستایش مردم

مردم از مضامین محوری است که تحت تأثیر تجدّدخواهی، وارد ادبیات شد. بنابراین مردم و زندگی آن‌ها در کانون توجه شعرا و نویسندگان قرار گرفت. رهبران ادبیات پوپولیستی مردم را سرلوحه حرکت‌های خود قلمداد کردند. «پیش فرض اصلی پوپولیست این است که فضیلت از آن مردم ساده و سنت‌های جمعی‌شان است که اکثریت عظیم جمعیت را تشکیل می‌دهند» (تاگارت، ۱۳۸۱: ۱۴۶).

بزرگترین انگیزه حرکت‌های پوپولیستی، مردم و مشکلات آنان، اجرای دموکراسی و احترام به حقوق بشر است. زین‌العابدین مراغه‌ای نیز هم‌چون پوپولیست‌ها، در سراسر رمان خود به مردم و مسائل آنان توجه دارد و در تلاش برای آگاه‌اندن مردم و رجال دولت است. وی به مراعات حال رعیت تأکید کرده و آن را امری واجب می‌داند:

برای دولت رعایت حال رعیت بیش از دیگران واجب است. این است که بسیاری از سلاطین بزرگ سلف بدین نکته باریک، که نخستین وسیله دوام ملک و اقتدار سلطنت است، برخورد و همت بلند خودشان را به حمایت رعیت و تهیه اسباب رفاه حال ایشان مصروف می‌داشتند (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۱۳۰). پوپولیست‌ها مردم را بخشی از دولت دانسته و این دو را وابسته یک‌دیگر می‌دانند چنان‌که زین‌العابدین مردم را به‌مانند عضوی از پیکر دولت می‌داند: «رعیت به مثابه دست و پای دولت است. آنان را به کار باید واداشت نه این که برید. رعیت اسباب مدافعه جسم دولت است» (همان، ۱۰۱).

پوپولیست‌ها به‌قدری توده‌برایشان مهم است که یکسره حامی حقوق آنان هستند و مراغه‌ای نیز بر این سیاق است: رعیت از حقوق مالی سهل است از حقوق بشریت نیز محروم است. در یک شهر چندین حکومت است که هر کدام به‌نحوی زیردستان را می‌چاپند، کدامین کس از رعیت در مقابل احکام سراپا جور حاکمان فرعون‌منش جرأت گفتار دارد که بگوید این چون آن چرا (همان، ۲۵۸). چنان‌که مشاهده می‌شود مراغه‌ای از محروم بودن مردم از حقوقشان اظهار ناراحتی می‌کند و از حقیر شمردن رعیت توسط حاکمان ظالم شکایت می‌کند.

۶-۲-۴- دعوت مردم به اتحاد

شرط اصلی در پوپولیسم، اتحاد است. «پوپولیست‌ها همه مردم را یک ساختار واحد می‌بینند» (مولر، ۱۳۹۸: ۱۴۰). تاگارت نیز در تأیید این سخن بیان می‌دارد که براساس اندیشه‌های پوپولیسم، «مردم چون تنی واحد بازنموده و چون موجودیتی متحد و هم‌بسته، مبراً از تقسیمات بنیادی پنداشته می‌شوند» (تاگارت، ۱۳۸۱: ۱۴۳) و بنابراین مردم همچون کلی یک پارچه در نظر گرفته می‌شوند که قابل متحد شدن هستند.

پوپولیست‌ها برای رسیدن به مقاصد خود به امتی متحد نیاز دارند. آن‌ها با دعوت مردم به اتحاد، در راستای رسیدن به اهداف خود گام برمی‌دارند. اولویت زین‌العابدین مراغه‌ای، اتحاد رهبران و سران کشور است و سعادت جامعه را در گرو آن می‌داند:

«نخستین اسباب حصول سعادت همانا بسته به وقوع اتفاق و اتحاد در میان هیئت وزرای مملکت و بزرگان ملت است که به یک جنبش مردانه، اغراض نفسانیته را از ساحت دل خودشان کنار گذاشته، به دستگیری همدیگر به اصلاح نواقص وطن پردازند و در خدمت وطن و دولت‌پرستی چنان باشند که وزرای سایر دولت‌ها هستند» (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۲۴۷).

پوپولیست‌ها برای جلوگیری از تفرقه میان توده مردم، معایب عدم وجود اتحاد را برمی‌شمارند و برای ادعاهای خود دلایل قانع‌کننده‌ای بیان می‌کنند. مراغه‌ای نیز برای تهییج مردم سخنش را چنین توجیه می‌کند:

«در صورتی که در میان وزرای مملکت اتحاد نباشد، فکر بعضی از ایشان صرف بر انداختن بنیان برخی دیگر گردد، و هم‌چنان خیال و تدابیر بعضی نیز منحصرأ به مدافعه خودشان مصروف شود دیگر در میان این کشاکش و جزر و مد، خیال ایشان به کدامین وسیله تمشیت مهمام امور سلطنت و انتظام حال مملکت و رفاه و آسایش رعیت صورت خواهد گرفت» (همان، ۲۴۰).

پوپولیسم پیشرفت جامعه را یکی از مزایای اتحاد می‌داند. زین‌العابدین نیز معتقد است مردم از هر طبقه و گروهی که باشند، باید برای ترقی کشور با هم همت کنند:

«افراد ملت نیز به‌خلاف سابق، از هر طبقه و صنف باشند جوق به جوق دسته‌به‌دسته باید دامن همت به‌کمرزده به یک جنبش متفقانه به توسعه دایره تجارت و صنایع مملکت اقدام نمایند» (همان، ۲۶۵). و در نهایت راه نجات جامعه را اتحاد و یکپارچگی می‌دانند چنان‌که نویسنده نیز چنین معتقد است: «امروز نجات ما منوط به اتفاق دولت و ملت و حصول مساوات و عدالت در مملکت و وطن مقدس است» (همان، ۲۶۰).

۶-۲-۵- کانون آرمانی

در تمامی جنبش‌ها تلاش برای رسیدن به یک جامعه آرمانی است. «آرمان‌شهر: شهری خیالی یا فرضی دارای قانون، حکومت و جامعه دلخواه، مدینه فاضله و ناکجاآباد است» (صدری افشار، ۱۳۸۴: ۱۶). پوپولیست‌ها یک کانون آرمانی مدنظر خود دارند. آن‌ها همواره برای رسیدن به جامعه ایده‌آل‌شان گام برمی‌دارند؛ برای رسیدن به جامعه‌ای که در آن همه خواست‌ها و آرزوهایشان تحقق یابد. کانون آرمانی مدنظر مراغه‌ای به‌گونه‌ای نیست که یک جامعه خیالی را ترسیم کند بلکه یک جامعه واقعی را ترسیم کرده و در جهت رفاه و آسایش مردم تلاش می‌کند:

یکی از این انبوه مردم که علی‌الاکثر صاحبان املاک هستند هیچ‌گاهی بدین خیال نیافتاده‌اند که از مملکت همسایه یک ماشین خرمن‌کوبی یا یک داس ماشین‌دار برای درودن غله، یا این‌که ماشین گندم پاک‌کن برای نمونه خریده، بیاورند. در مزارع خودشان به کار وادارند تا محسنات آن‌ها را به رأی‌العین ملاحظه کنند. در تمامی این مملکت از شهرهای بزرگ گرفته تا قصبات و قریه‌ها دودکش یک ماشین فابریکی دیده نمی‌شود که دودی از آن متصاعد گردد؛ و از هیچ طرف بانگ سوت و صفیر حرکت و ورود راه‌آهن شنیده نمی‌شود. در هیچ شهری به نام دوایر دولتی عمارت بلند و باشکوهی نیست. از مکاتب دولتی و مریض‌خانه در هیچ‌جا نشانی نمی‌توان یافت. در هیچ نقطه کمپانی و بانک که نمونه ترقی و تمدن است مشهود نیست (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۲۳۲). وی با بیان کاستی‌های جامعه، سعی در بیدار کردن مردم و آگاهاندن به نواقصشان است. هدف وی نیز از مقایسه ایران با کشورهای دیگر، پیوسته آگاه ساختن مردم است تا برای رسیدن به شرایطی مناسب تلاش کنند:

سایر دولت‌ها شب و روز درکارند و پیوسته خیالشان به توسعه حدود مملکت مصروف است. از یک جانب وزیر مالیات در پی فراهم آوردن اسباب تزئید مالیات و از یک‌سوی وزیر جنگ مشغول اصلاح نقایص اردوها و از یک طرف وزیر علوم مشغول بازکردن مکاتب تازه و اصلاح وضع مکتب‌های موجود است. هیچ یک از اینان به‌کار دیگری مداخله نمی‌کنند. همگی دامن همت از روی صفای نیت برکمر خودزده از ته‌دل مشغول خدمت ملک و ملتند (همان، ۲۴۶). و در آخر، پوپولیست‌ها برای جلب رضایت مردم، یک مثال عینی می‌زنند. زین‌العابدین نمونه جامعه آرمانی خود را در کشورهای اروپایی می‌بیند و با نگاهی حسرت‌آمیز آن را وصف می‌کند:

شهرهای اروپا در و دیوارش را نیز گوئی روح و حسن هست. از کثرت آمدو شد مردم و اشتغال به معاملات، شخص به رونق و تجارت آن جاها پی تواند برد. یک نفر را در همه شهر بیکار نمی توان دید، همه مشغول کار و در فکر تزیید ثروت ملی و آبادی مملکت‌اند (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۱۵۴).

۶-۲-۶- مخالفت با نابرابری‌های اجتماعی

از دیگر مؤلفه‌های پوپولیست‌ها مخالفت با نابرابری‌های اجتماعی است «پوپولیسم مخالف نابرابری اجتماعی و اقتصادی است که مسبب آن نهادهایی هستند که با آن‌ها سرستیز دارد» (رحیق اغصان، ۱۳۸۴: ۸۴). زین‌العابدین مراغه‌ای در جای‌جای سیاحت‌نامه نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی را منعکس کرده است. مراغه‌ای با بیان شعری از شیبانی (۲) در سیاحت‌نامه، بر مخالفتش را با نابرابری‌های اجتماعی حاکم در جامعه تأکید کرده:

لعنت حقّ بر لجاج باد که گشته
کار در شاه از لجاج پریشان
وای به ملکی که گشته داخل و خارج
دخل پریشیده و خراج پریشان
باغ پریشان و سرو و کاج پریشان
ملک پریشان و تخت و تاج پریشان
خیر نبیند شبان ز روغن و پشمش
هرگله‌ای را که شد نه تاج پریشان
لابد باید یکی طبیبی حاذق
مملکتی را که شد مزاج پریشان
(مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۲۴۰)

پوپولیست‌ها نسبت به کوچک‌ترین نابرابری که در جامعه احساس می‌کنند، زبان به شکوه می‌گشایند. زین‌العابدین نسبت به بی‌عدالتی که در زمینه استخدام افراد در جامعه وجود دارد، اعتراض می‌کند:

در دستگاه حکومت ایران از یک عصر به این طرف علم و هنر ابداً طرف اعتنا نیست. شخص برای رسیدن به مراتب بلند یا باید به یک طرف بسیار قوی انتساب داشته باشد یا صاحب پول زیاد. هرگاه از این دو وسیله بی‌بهره باشد کسی به شأنش اعتنا نمی‌کند (همان، ۲۳۷).
یک پوپولیست به هر ریسمانی چنگ می‌اندازد تا به مردم ثابت کند هواخواه و دلسوز آنان است و سعی دارد در هر زمینه‌ای از حقوق آنان دفاع کند. مراغه‌ای از نابرابری‌هایی که در سطح جامعه خود می‌بیند، انتقاد کرده و می‌گوید:

آن‌چه در نظر دولت از همه چیز بی‌مقدارتر است؛ همانا حیات تبعه و زیردستان است و بس. هرگاه اهالی یک مملکتی از قحط و غلام مشرف به موت باشند حاکم آن مملکت از شکار رفتن دقیقه‌ای تأخیر نمی‌کند. در شهرهای معتبر هر درویش بنگی و هر عطّار دوا فروش، طبیب است و هر پیرزن دهاتی قابله، دلّاکان هم که جای خود دارند، دوی هر دردی در همیان ایشان است. همه‌روزه جمعی را بی‌انصافان می‌کشند و احدی از اینان نمی‌پرسد که فنّ بسیار نازک طبّ را کجا یاد گرفته و از کدامین مدرسه طبّیه شهادت‌نامه دارید (همان، ۲۲۶).
مهم‌ترین نابرابری که پوپولیست‌ها به آن می‌پردازند، اختلاف طبقاتی مردم در جامعه است. نویسنده در رمان خود، سعی در انعکاس این شکاف و اختلاف دارد و آن را با مثالی ملموس بیان می‌کند:

هرگاه یک فرآشی به سبب وقوع این بی‌عدالتی‌ها به گریبان یکی از این سیدها بچسبد آن‌روز نخستین ساعت ظهور قیامت است. فوراً خواهی دید که هزار نفر از طلبّ و سادات شهر از گوشه و کنار بر فرآش ریخته چندان‌ش می‌زنند که بمیرد و احدی هم نمی‌تواند از او حمایت کند (همان، ۲۲۱).

۶-۲-۷- هم‌رنگی با محیط

از روزگار مشروطه تغییرات اساسی در تفکرات نویسندگان ایرانی به تقلید از فرهنگ غربی شکل گرفت. نویسندگان از جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند تأثیر پذیرفتند و به گونه‌ای هم‌رنگ با محیط خود شدند. هنگامی که هنرمند از محیط خود در توصیف جزئی‌ترین حالات و فضاها بهره می‌گیرد، می‌تواند احساسات خواننده را برانگیزد و او را در داستان با خود همراه سازد. هاووز (۱۳۷۸: ۲۱۰). پوپولیسم‌ها نیز در لفاظی‌های خود از زبان مردم بهره‌گرفته‌اند.

زین‌العابدین مراغه‌ای با محیط پیرامون خود هم‌راستا شده است. وی به جهت حضور در میان مردم زبانش محاوره‌ای و عامیانه است. به خاطر داشتن زبانی ساده و عامه‌پسند، سیاحت‌نامه‌اش مورد استقبال قرار می‌گیرد. مراغه‌ای در ملاقات با وزیر داخله از اوضاع صادرات و واردات کشور با لحنی عامیانه شکایت کرده و چنین می‌گوید:

آیا شمع کافوری را خدای به صنعت کامله خود اختصاص داده یا کار بشر است، مگر قند از آسمان می‌بارد، عجبا خاک ممالک ایران استعداد رویانیدن چغندر و یا نیشکر را ندارد. مگر پیه گاو و گوسفندان ایران مانند پیه مواشی و دواب مال خارجه قابل تصفیه نیست... (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۹۷)

پوپولیست‌ها در ایجاد صمیمیت با مردم، حتی از تکه‌کلام‌های رایج میان مردم نیز بهره می‌برند. همان‌طور که مراغه‌ای دغدغه‌هایش هم‌رنگ جامعه است؛ سخن گفتن وی نیز با زبان مردم کوچه و بازار هم‌شکل است. وی گفتگوها را به صورت ملموس بیان کرده است:

«یکی از آن میان صدا کرد: «اوی» هم‌شهری، بلیت خودتان را بیاورید» (همان، ۶۰)

۶-۲-۸- مخالفت با روشن‌فکران

یکی دیگر از شرایط مهم پوپولیسم‌ها، نخبه ستیزبودن است. رهبران پوپولیست، خود را نخبه می‌پندارند، ولی تکیه پوپولیست‌ها بر مردم عادی و توده است. «پوپولیسم خرد را از آن مردم معمولی می‌دانند. از مردم عادی است که شعور متعارف پدید می‌آید و بهتر از معرفت کتابی روشن‌فکران است» (تاگارت، ۱۳۸۵: ۱۴۶). مراغه‌ای روشن‌فکران جامعه را که هرکدام صاحب منصبی است؛ به باد انتقاد می‌گیرد و عدم دانش و آگاهی آنان را نکوهش می‌کند:

«یک وزیر و امیر را ندیدم که یک جلد کتاب تشکیلات لشکری و توپ‌خانه و پولتیک و اصول ملک‌داری و رعیت‌پروری و وضع اخذ مالیات و قانون حکمرانی و مساوات را به قلم آورده باشد» (مراغه‌ای، ۱۳۵۷: ۲۸۴).

پوپولیست‌ها به نخبگان جامعه بدبین هستند به همین جهت است که زین‌العابدین معتقد است اوضاع کشور با وجود این روشن‌فکران بهبود نمی‌یابد:

«ایران با این رجال اصلاح‌پذیر نیست. در میان این گروه یک نفر پیدا نمی‌شود که از توپ‌خانه و سربازخانه فرنگستان صحبت به میان آرد و از علوم متنوعه و معارف ایشان سخن‌راند» (همان، ۲۹۶).

در جامعه آن دوران، روشن‌فکران ایران به‌جای انجام امورات کشور، به فکر جمع کردن خدم و حشم و ثروت هستند و نویسنده از این موضوع سخت انتقاد می‌کند:

در ایران هیچ صدر اعظمی نیست که ایمن باشد از این که فردا تمامی شئون بزرگی را از او باز نخواهند گرفت. و نیز هیچ درباری از سرای سلطنت نیست که خمیازه صدارت نکشد. همه در تجسس لقب و در پی تکتیر اسب و یدک و نوکر و خدم و حشم‌اند. آن چه در نظرشان نیست قدسیت وطن، آبادی مملکت، تأمین استقبال اخلاف خودشان و فراهم آوردن اسباب ترقی و قدرت دولت است و بس (همان، ۲۳۹).

پوپولیست‌ها روشن‌فکران جامعه را افرادی بی‌هنر می‌دانند و به همین دلیل است که مراغه‌ای نیز عقیده دارد بزرگان و روشن‌فکران کشور افرادی پوچ و ناتوان هستند:

هرگاه از کمر وزیر جنگ امروز ما، که بزرگ‌ترین هنرش خوردن مواجب و مرسوم‌ی زبردستان و کاستن مقدار افواج و بریدن از مخارج لباس و خوراک و مهمات لشکری است، آن شمشیر باز کرده لباس نظامی را از تنش برکنند؛ هیچ فضیلت و هنر ذاتی با او باقی نمی‌ماند. چه هرچه دارد عارضی است (همان، ۲۳۸).

۶-۲-۹- مذمت مردم

پوپولیست‌ها پیوسته به دنبال جذب مردم برای رسیدن به مقاصدشان هستند. در ادبیات پوپولیستی، درجایی که شاعر یا نویسنده همکاری و همگامی مردم را مشاهده نکند؛ به مذمت مردم می‌پردازد. در سراسر سیاحت‌نامه، مذمت و نکوهش مردم دیده می‌شود. مراغه‌ای مردم را به‌خاطر ناتوانی در رسیدن به هدف و نسبت دادن آن به فلک سرزنش کرده و چنین می‌گوید:

عجب است که بسیاری از کوتاه‌نظران می‌گویند که افکار فلکیه مقتضی اینکارست. بیچاره فلک پنجاه سال تمام به شما مهلت داد، از چنگ خارجه و آسیب داخله نگاهداری نمود، تو در ظرف این مدت طولانی در خانه خود در تاریکی نشستی و روشنی خانه‌های همسایگان را از دور تماشا کردی و نخواستی که از آن روشنایی بهره‌ای ببری، دیگر تقصیر فلک و غیرفلک چیست (همان، ۲۴۵).

وی مردم غافل را به خفتگانی تشبیه می‌کند که پس از مرگ آگاه خواهند شد:

همگی غافلند از عقبی راست گوئی به خفتگان مانند

ضرر غفلتی که می‌ورزند چون بمیرند آنگهی دانند

(همان، ۲۳۹)

مراغه‌ای با نگاه به مردم ممالک دیگر و مقایسه آن‌ها با مردم کشورش، از سکون و عدم پیشرفت آنان انتقاد می‌کند:

امروز در تمام روی زمین بدیخت‌تر از ایرانی ملّتی نمانده، در میان زنگیان سودان و حبش نیز حساسی هست، تا یک درجه دارای حقوق بشری‌اند و روزه‌روز میلشان به سوی ترقّی است ولی ایرانیان تیره روزگار را هر روز سخت‌تر از روز اول پیش می‌آید (همان، ۲۳۴).

پوپولیست‌ها نسبت به غفلت و بی‌توجهی مردم بی‌تفاوت نیستند و زبان به شکوه می‌کشایند. در ادامه نویسنده نیز از غفلت مردم و سرگرم شدن آنان به امور پوچ و بی‌اساس چنین اظهار ناراحتی می‌کند:

این است شغلشان، بی‌خبر از اوضاع زمان، نه دنیا دارند نه آخرت، منتهای آرزویشان این است که از سقف هر اطاقی چلچراغ شاه‌نشان چند شاخه آویخته آن‌را سرمایه‌افتخار و مباحثات خودشان شمارند. زنده‌اند ولی مرده... مرده‌اند ولی زنده (همان، ۲۱۸).

و در نهایت با شرح چگونگی غفلت و کوتاهی مردم، آن‌ها را نکوهش می‌کند:

مردمان این شهر از شدت جهالت و کوتاهی‌نظر به جز از خودپرستی و خودآرائی کاری ندارند. شغلشان هرزه‌گردی و یافه‌درائی است. از توسیع دایره تجارت و تزئین ثروت عمومیّه، که منوط به احداث گومپانی‌ها و اتّفاق درکارهای بزرگ است بالمهره غافل و بی‌خبرند (همان، ۲۰۲).

نتیجه‌گیری:

زین‌العابدین مراغه‌ای در سیاحت‌نامه علاوه بر شرح اوضاع نابسامان جامعه ایران، نیکی و خدمت به مردم را ستایش می‌کند و در کنار بیان افکار اجتماعی خود و جامعه نامساعد ایرانی، ویژگی‌های جامعه آرمانی و مطلوب را نیز بیان می‌کند و همه مردم ایران را به بیداری و آگاهی دعوت کرده و آن‌ها را برای رسیدن به آن مدینه فاضله امیدوار می‌کند.

مراغه‌ای با به‌کاربردن زبانی ساده، جامعه‌ای را ترسیم کرده که در آن مردم گرفتار جهالت و بی‌خبری هستند. مردم جامعه از نبودن عدالت، دموکراسی، فقر، بیکاری، تضاد طبقاتی و غیره که اساسی‌ترین هدف پوپولیسم است؛ رنج می‌برند. مصداق‌های پوپولیسم بارمعنایی مثبت و منفی دارد. بدین معنا که برخی از این مؤلفه‌ها در آثار شاعران و نویسندگان جامعه بازتابی مثبت داشته است و برخی دیگر از آن‌ها نیز مفهومی منفی یافته‌اند در بررسی رمان سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ این دو نوع رویکرد مشاهده می‌شود علاوه بر مصداق‌های مثبت، مصداق‌های منفی پوپولیسم در این رمان دیده می‌شود که شاید از منظر برخی مخاطبان متناقض به‌نظر برسد. ولی باید به این امر توجه داشت که هر هنرمندی در مرکز وجودی خود یک ناگزیر دارد. شاید یکی از عوامل اصلی عظمت هنرمندان، همین نوع تناقضی باشد که در وجود ایشان خود را آشکار می‌کند. از جمله مؤلفه‌های منفی پوپولیسم در سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ، مخالفت با برخی اعتقادات و مذمت مردم (به‌ویژه در عدم تلاش برای بهبود اوضاع جامعه) است.

اگرچه جنبش پوپولیسم ابعاد منفی با خود به همراه دارد؛ اما بررسی این اثر نشان داد که اهداف پوپولیستی به شکلی مثبت و سازنده و نه مخرب، و در جهت رفع مشکلات مردم و رسیدن به عدالت اجتماعی و از بین بردن فقر و غیره بسیار هنرمندانه نمود یافته است. نکته دیگر در این بررسی این است که نمودهای منفی پوپولیسم در این اثر جنبه مثبت یافته است. بدین معنا که نویسنده این مؤلفه‌ها را برای انتقاد و در جهت آگاهی و بیداری مردم و ایجاد تغییرات مثبت در جامعه به‌کار برده است.

۷- پی‌نوشت

- ۱- انقلاب مشروطه رویدادی اجتماعی و سیاسی در تاریخ ایران است که سبب شد نظام فرمانروایی ایران از سلطنت مطلقه به پادشاهی مشروطه تغییر کند و به تشکیل مجلس قانون‌گذاری و تدوین اولین قانون اساسی ایران انجامید. این جنبش در سال ۱۲۸۵ در زمان سلطنت مظفرالدین شاه شکل گرفت. (رجوع شود به تاریخ مشروطه ایران نوشته احمد کسروی).
- ۲- فتح‌الله‌خان شیبانی متولد ۱۲۰۴ و وفات ۱۲۶۹ خورشیدی، نویسنده و شاعر سبک خراسانی و عراقی در قرن سیزدهم خورشیدی است. وی معروف به بونصرشیبانی است و از منتقدان دوره قاجار است.

منابع

- ۱- آشوری، داریوش، (۱۳۷۳)، *دانش‌نامه سیاسی*، چاپ شانزدهم، تهران، نشر مروارید.
- ۲- آلیک، ملیکا، (۱۳۹۲)، «رمان به طرز سیاحت‌نامه»، نشریه سوره اندیشه، شماره ۷۰، صص ۲۴۹-۲۵۰.
- ۳- تاگارت، پل، (۱۳۸۵)، *پوپولیسم*، ترجمه حسن مرتضوی، نشر آشیان.
- ۴- خلیلی، محسن، (۱۳۹۷)، «نشانگان فروپاشی دودمان قاجار از منظر سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ»، جامعه‌شناسی تاریخی، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۸۱-۱۰۰.
- ۵- خوئینی، عصمت، تابستان (۱۳۹۰)، «تازه‌های اندیشه و زبان در کتاب سیاحت‌نامه»، فصل‌نامه تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، سال چهارم، شماره دوم، شماره پیاپی ۱۲، صص ۱۴۱-۱۵۶.
- ۶- درویشی، هادی، و مؤمنی، سمیه، بهار (۱۳۹۹)، «تأملی درباره پدیده پوپولیسم و انواع آن»، فصلنامه علمی - ترویجی جامعه فرهنگ و رسانه، شماره ۳۴، صص ۶۹-۸۵.
- ۷- سلامی، فائزه، (۱۳۹۸)، «جامعه‌شناسی فرهنگی رمان سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ»، انجمن ترویج زبان و ادب فارسی دانشگاه گیلان، صص ۴۸۰-۴۹۹.
- ۸- رحیق اغصان، علی، (۱۳۸۴)، *دانش‌نامه در علم سیاست*، تهران، نشر فرهنگ صبا.
- ۹- صدری افشار، غلامحسین و حکمی، نسرتین و نسترن، (۱۳۸۴)، *فرهنگ گزیده فارسی*، چاپ اول، تهران، نشر فرهنگ معاصر.
- ۱۰- کسروی، احمد، (۱۳۴۴)، *تاریخ مشروطه ایران*، نشر امیرکبیر.
- ۱۱- کشاورز، کریم، (۱۳۷۱)، *هزار سال نثر پارسی*، انتشارات انقلاب اسلامی.
- ۱۲- لاکلائو، ارنستو و دیگران، (۱۳۸۸)، *درستایش پوپولیسم*، ترجمه احمد ایزدی و عباس ارض‌پیمان، تهران، نشر رخداد نو.
- ۱۳- مراغه‌ای، زین‌العابدین، (۱۳۵۷)، *سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ*، با مقدمه و حواشی باقر مؤمنی، چاپ چهارم، چاپخانه نوبهار.
- ۱۴- میرصادقی، جمال، (۱۳۸۲)، *داستان‌نویس‌های معاصر ایران*، تهران، نشر اشاره.
- ۱۵- ناظمی، سهیلا، و آتش سودا، محمدعلی، (۱۳۹۱)، «زبان سیاحت‌نامه مراغه‌ای»، فصلنامه رشد (آموزش زبان و ادب فارسی)، شماره ۲، صص ۲۸-۴۰.
- ۱۶- هاووزر، آرنولد، (۱۳۶۱)، *تاریخ اجتماعی هنر*، ترجمه امید مؤید، چاپ اول، تهران، نشر دنیای نور.

Manifestations of populism in Ebrahim Beyg's travelogue

Solhiye zorafkan¹, arash moshfeghi², hosein dadashi³

¹Ph.D. student, Department of Persian Language and Literature, Bonab Branch, Islamic Azad University, Bonab, Iran.

²Associate Professor of the Department of Persian Language and Literature, Bonab Branch, Islamic Azad University, Bonab, Iran.

³Assistant Professor of Persian Language and Literature Department, Bonab Branch, Islamic Azad University, Bonab, Iran.

Corresponding author: Moshfeghi.arash@gmail.com

Abstract

Iran's constitutional revolution created a huge change in Persian literature and it caused the poets and writers of this period to turn to new concepts and themes. The constitutional period was the information period of Iranians. Iranian people got to know the western world during this period. The result was a new look at the world and society. In 1870, populism movement emerged among Russian intellectuals, and the ideas of this movement gradually spread to other parts of the world. Populism is a political method that favors the rights of the common people against the elite or intellectual group.

Literati and intellectuals of the world have used the ideas of this movement in their works. The poets and writers of the constitutional era, under the influence of world literati, and observing the chaotic situation of the country, used the teachings of populism and they tried to make people information and tried to improve the society.

Zain al-Abdin Maraghei was one of the writers who showed her prejudice towards Iran by writing the travelogue of Ibrahim Beyg and took an effective step in informationing the society. In this essay, various aspects of populist thoughts in Ibrahim bey's travelogue have been analyzed in a descriptive-analytical way. In this essay, various aspects of populist thoughts in Ibrahim Bey's travelogue have been analyzed in a descriptive-analytical way. The research results show that the author has used the goals of populism in a positive and effective way to solve people's problems and achieve social justice.

Key words: populism, populism literature, constitutionalism, Zain al-Abdin Maraghehi, travelogue.